

Howard Giles a teorie komunikační akomodace

Jan Chromý

Ústav českého jazyka a teorie komunikace, FF UK v Praze
jan.chromy@ff.cuni.cz

Abstrakt:

The present paper introduces the work of American-Welsh social psychologist Howard Giles to the Czech linguistic audience. It focuses mainly on the development of Giles' communication accommodation theory from 1970s to 2000s. Key concepts as convergence, divergence, maintenance and complementarity are discussed, as well as associated issues like the explanation of accommodation (causal attribution theory, similarity attraction theory), the direction of accommodation (upward vs. downward) etc. The design of selected experiments by Howard Giles is also described to show the methodological perspective typical for this researcher. Last part of the paper is devoted to current assumptions and predictions of communication accommodation theory.

Klíčová slova / key words:

Howard Giles, teorie komunikační akomodace, teorie řečové akomodace, konvergence, divergence

Howard Giles, communication accommodation theory, speech accommodation theory, convergence, divergence

Cílem tohoto textu je představit českému publiku osobnost a dílo americko-velšského sociálního psychologa Howarda Gilese. Z důvodu relativně omezeného rozsahu článku musíme být chtě nechtě selektivní, zaměříme se tak zejména na jeho hlavní oblast zájmu, kterou je obecná teorie komunikační akomodace. Další sféry jeho odborné činnosti jen nastíníme, vždy je však doplníme odkazy na literaturu, která umožní udělat si o tomto významném badateli na poli jazyka a sociální psychologie podrobnější představu.

Kdo je Howard Giles?

Jméno Howarda Gilese je českému lingvistickému čtenáři podle mé zkušenosti známé málo.¹ V zahraničí je to však osobnost velmi význačná, autor skoro dvou set časopiseckých studií, tří knih a editor řady významných sborníků a kolektivních monografií, je též jedním ze zakladatelů časopisů *Journal of Language and Social Psychology* a *Journal of Asian Pacific Communication*. Nízká obeznanost s jeho dílem v české lingvistické obci pramení patrně z jeho zaměření. Giles je vystudovaný sociální psycholog a je jedním z hlavních představitelů výzkumného směru, který metody a přístupy této disciplíny využívá při výzkumu jazykové interakce. Velkou část své odborné kariéry strávil Giles na University of Bristol (v roce 1971

1 Uvedme však, že Giles je aktivně recipován v pracích slovenských, např. Sloboda (2005) a Múcsková (2008). Za tuto připomínku autor textu děkuje anonymnímu recenzentovi.

zde získal titul Ph.D. a byl zde až do roku 1988), od roku 1989 působí jako profesor na katedře komunikace University of California, Santa Barbara.

Jaké jsou hlavní rysy jeho přístupu k jazyku a komunikaci?

Jak bylo řečeno, Giles se na komunikaci dívá ze sociálně psychologického pohledu. To má poměrně zásadní důsledky na metody, které používá, a cíle, kterých se snaží prostřednictvím těchto metod dosáhnout. V první řadě je jeho přístup ve svém principu deduktivní, empirický a kvantitativní. Deduktivností mám na mysli to, že Giles se ve svých výzkumech snaží ověřovat, respektive vyvracet deklarované hypotézy a na základě toho konstruovat a re-konstruovat svou teorii. Můžeme říci, že jeho ideálním cílem je prediktivní teoretický model toho, jak lidé mezi sebou komunikují (o tom podrobněji dále). Empiričnost se v Gilesových studiích projevuje extrémně nápadně, jelikož Giles veškeré své poznatky opírá o data získaná na základě precizně promyšlených metod, a to především experimentálních. Kvantitativnost je pak rysem, který má s předchozími dvěma přímou spojitost. Jestliže totiž chce ověřovat či vyvracet hypotézy, a to na základě analýzy empirických, respektive přímo experimentálních dat toho typu, která Giles získává, musí k tomu využívat inferenční statistiku.

Gilesův přístup na komunikaci nahlíží v jistém smyslu jiným způsobem, než je v lingvistice oběžné, a to především proto, že obvykle nevychází z precizních analýz nasbíraného produkovaného jazykového materiálu, ale zajímá se primárně o percepční stránku věci. Ve zkratce (a uznávám, že zjednodušeně), nevěnuje se obvykle ani tak tomu, jak přesně vypadá určitý projev, ale mnohem spíše tomu, jak je tento projev globálně hodnocen posluchači, lépe řečeno, jaký nese sociální význam (například v tom smyslu, že se mluvčí snaží pomocí tohoto projevu sociálně přiblížit posluchači). V tomto smyslu je Gilesův sociálně psychologický přístup vhodným doplňkem toho, jak k věci přistupuje například variační sociolingvistika, která – opět poněkud zjednodušeně řečeno – nad percepční stránkou akcentuje spíše otázky produkce (srov. např. Labov, 1972; Milroy – Gordon, 2003, atd.).

Obecná teorie komunikační akomodace – nástin vývoje

Pod pojmem obecná teorie komunikační akomodace (podotkněme, že až do začátku 90. let se nemluvilo o komunikační, ale o řečové akomodaci) máme na mysli teorii, kterou Giles vyvíjí od začátku 70. let do současnosti a která by měla být aplikovatelná na jakoukoliv komunikaci mluvčích s rozdílným jazykovým pozadím, tzn. především mluvčích z různých sociálních skupin (v nejširším slova smyslu). To říkáme zejména proto, že se zde nebudeme zabývat „satelitními“ teoriemi, které se zaměřují například na mezigenerační (srov. např. překlad studie Valerie Barkerové, Howarda Gilese a Jakea Harwooda v tomto čísle), mezikulturní (srov. Giles – Watson, 2008), mezietnickou (Giles – Johnson, 1987; Gallois – Callan, 1991) nebo organizační (srov. Bourhis, 1991) komunikaci. Na následujících stranách se pokusíme přehledně vyložit, jak se teorie komunikační akomodace vyvíjela, čímž budeme zároveň ilustrovat Gilesův přístup k jazyku a komunikaci.

Zakladatelskou studií této teorie byla Gilesova práce *Accent Mobility: A Model and Some Data* z roku 1973. Giles si zde všiml toho, že když spolu mluví (dva) mluvčí různých dialektů, nastává často to, že akomodují, respektive že se k sobě přibližují, co se týče určitých řečových charakteristik (tj. „konvergují“), anebo se od sebe naopak oddalují (tj. „divergují“). Zároveň Giles v této rané studii poukázal na to, že důležitou roli hraje i směr tohoto přizpůsobování

Howard Giles a teorie komunikační akomodace

se či vzdalování, a rozlišil mezi vzestupnou a sestupnou konvergencí/divergencí. Vzestupnost znamená, že mluvčí s nižší prestiží (respektive mluvčí, který mluví dialektem, jemuž je připisována nižší prestiž) konverguje směrem k výše postavenému mluvčímu (resp. od něj diverguje), sestupnost je pak směr opačný, tj. od mluvčího s vyšší prestiží k mluvčímu s nižší prestiží. Vzestupnou konvergenci Giles v této studii dokládá na základě experimentu, který popisujeme níže.

Experiment vypadal následovně: Zúčastnilo se ho 9 bristolských studentů střední školy (mužského pohlaví). Tito participanti absolvovali dva zhruba dvacetiminutové rozhovory. První rozhovor vedl sám Howard Giles, který se vyjadřoval výhradně spisovnou anglickou výslovností (received pronunciation). Druhý rozhovor vedl student jiné bristolské střední školy, který měl bristolskou výslovnost. Předpokládalo se, že Giles má v rozhovorech vyšší prestiž, jelikož byl starší, vzdělanější a také užíval sociálně vyšší výslovnost. U studenta se předpokládalo, že má prestiž stejnou jako participanti. Rozhovory se vedly odděleně a jejich vedení bylo sladeno v předvýzkumu. Participantům bylo sděleno, že se výzkum snaží zjistit, jakou roli hraje věk a prestiž tvůrce rozhovoru na hodnocení osobnostních charakteristik respondenta, nebyli tedy informováni o tom, že se zkoumá jazykové chování. Participanti dále v době rozhovoru nevěděli, že jsou nahráváni. Posledních pět minut rozhovoru bylo věnováno tématu trestu smrti – participanti měli vyjmenovat běžně uváděné důvody pro a proti, na které si byli schopni vzpomenout, a následně měli představit svůj vlastní názor na věc. Při následné analýze se pak použily pouze první tři minuty této části.

Analýza se velmi lišila od toho, jak by ji prováděli běžní lingvisté. Giles uplatnil techniku „gestaltového srovnání“, která v tomto případě spočívala v tom, že neškolení jedinci srovnávali a hodnotili krátké projevy jednoho člověka ve dvou různých situacích. Giles ve studii využil celkem 36 hodnotitelů, z nichž 18 patřilo k rodilým bristolským studentům vysoké školy a 18 studovalo vysokou školu mimo Bristol, avšak stále ve Walesu. Hodnocení se provádělo dotazníkovou formou prostřednictvím dvou osmistupňových škál, které posuzovaly míru změny v přízvuku a míru změny v gramatických charakteristikách projevu.

Zjištěné výsledky byly poměrně přesvědčivé. Jako statisticky signifikantní se ukázal pocíťovaný posun přízvuku i gramatiky jednoho mluvčího mezi dvěma rozhovory. Jinými slovy, Giles ukázal, že bristolští mluvčí v hovoru s ním konvergovali směrem ke spisovné angličtině.

Tento typ experimentu je pro Gilese zcela typický a na podobném principu jsou vystavěny i experimenty v pozdějších studiích. Uvedená raná studie je ale zajímavá i z hlediska vztahu gilesovského pojetí jazyka a komunikace k variační sociolingvistice. Ačkoliv totiž Giles vidí s Labovovými zakladatelskými pracemi určité souvislosti, přistupuje k nim poměrně kriticky. Giles totiž říká, že Labovovy výzkumy mají zásadní problém v tom, že vůbec nezohledňují řečovou akomodaci mluvčích. To, jak mluví osoba, se kterou mluvíme, má podle Gilese zásadní vliv na to, jak mluvíme sami. Pokud to však nebudeme ve výzkumu reflektovat, můžeme získat velmi zkreslené výsledky (viz Giles, 1973, s. 88–89).

V navazujícím textu Giles, Taylor a Bourhis (1973) začínají klást větší důraz na explanaci akomodace. Autoři k tomu využívají sociálně psychologickou teorii přitažlivosti podobnosti (angl. „similarity attraction theory“), nejčastěji spojovanou s Donnem Byrnem (1971), jejíž základní teze zní, že „jedinec může způsobit, aby ho druhá osoba hodnotila pozitivněji, tím, že zmenší svou odlišnost od této osoby“ (Giles – Taylor – Bourhis, 1973, s. 179). V souvislosti s tím začali autoři upozorňovat na aspekt možných zisků a ztrát, tj. začali přemýšlet

o náročnosti akomodace vzhledem k tomu, co jejím prostřednictvím můžeme docílit. Studie informuje o experimentu, v němž spolu na dálku (pomocí zvukových záznamů) za kontrolovaných podmínek komunikovali kanadští bilingvní mluvčí, jejichž hlavním jazykem byla angličtina (EC), a kanadští bilingvní mluvčí, jejichž hlavním jazykem byla francouzština (FC). Hlavním zjištěním bylo, že tito mluvčí byli hodnoceni tím pozitivněji, čím více akomodačního úsilí vložili do svého hovoru. Zároveň se ukázalo, že pokud FC akomodovali směrem k EC, pak EC akomodaci opětovali.

V textu Gilese a Poweslanda (1975) se vedle interpretace akomodace pomocí teorie přitažlivosti podobnosti nově objevuje i možnost, že řečová akomodace může sloužit jako prostředek lepšího porozumění: čím jasněji (z hlediska posluchače) se mluvčí vyjádří, tím lépe mu posluchač porozumí. Rovněž se zde začíná pracovat s teorií kauzální atribuce (angl. „causal attribution theory“), vycházející z poznatků sociálního psychologa Fritze Heidera (1958). Tato teorie říká, že chování jiné osoby chápeme a hodnotíme na základě motivů a záměrů, které této osobě přisuzujeme (atribuujeme). Pro teorii komunikační akomodace to obecně znamená, že posluchač může mluvčímu, který akomoduje nebo neakomoduje, přisuzovat různé úmysly, proč tak činí. Autoři citují v souvislosti s tím studii Lise Simardové, Donalda Taylora a Howarda Gilese (1976), která ukazuje, že například akomodaci, která je chápána jako vynucená externími faktory, hodnotí posluchači negativněji než akomodaci, která je chápána jako dobrovolná. Giles s Poweslandem zároveň upozorňují na rozdíl mezi akomodačním a „normativním“ chováním, tedy tím, že existují situace, kdy mluvčí „musí“ naplňovat společensky dané role, které jim v akomodaci brání.

Giles (1978) mezi teoretické základy teorie komunikační akomodace přiřazuje ještě teorii sociální identity Henriho Tajfela (1974). Tajfel podle Gilese rozlišuje čtyři skupinové strategie, které je možné zaujmout za účelem získání pozitivnější sociální identity. Jsou to a) kulturní a psychologická asimilace s dominantní skupinou, b) přeměna dříve negativně chápaných charakteristik skupiny na pozitivnější, c) vytvoření nových dimenzí, na jejichž základě může skupina získat novou pozitivní osobitost, d) soutěžení s ostatními skupinami (Giles, 1978, s. 385). Tyto strategie mají podle Gilese dopad na to, jakým způsobem funguje komunikační akomodace mezi členy různých skupin. Zároveň Giles pro teorii komunikační akomodace přejímá další Tajfelovy pojmy, konkrétně psychologickou osobitost a kognitivní alternativy. Psychologická osobitost v Gilesově pojetí spočívá v posilování jazykových rozdílů za účelem získání pozitivní společenské identity, přičemž tento jev dokládá na řadě výzkumů na různých místech. Kognitivní alternativy souvisí se schopností dané skupiny vidět jiné možnosti vlastního postavení (například níže postavená skupina nemusí se svým nižším postavením souhlasit a může usilovat o změnu, což se může projevit i na řeči jednotlivých mluvčích). V této studii tak teorie komunikační akomodace získává pevnější meziskupinový aspekt. To, jakým způsobem se v komunikaci jazykově chováme, není dáno pouze individuálními vlastnostmi, ale také příslušností k určité skupině, a to jak mluvčího, tak posluchače (srov. i níže Thakerar – Giles – Cheshire, 1982).

V počátcích teorie komunikační akomodace byla zkoumána především otázka konvergence. Giles se Smithem (1979) si položili otázku toho, zda je důležité, jak silná konvergence je. Vyšli z myšlenky, že maximální konvergence nebude vždy publikem chápána jako nejlepší akomodační strategie. Představili experiment, v němž zkoumali významnost různých kombinací konvergence v obsahu, výslovnosti a tempu řeči. V experimentu bylo použito osm verzí

Howard Giles a teorie komunikační akomodace

nahrávky principiálně stejné krátké zprávy o vzdělávacím systému v Ontariu, kterou pro britské posluchače namluvil kanadský mluvčí. Na první z nahrávek mluvčí nekonvergoval v žádné ze jmenovaných oblastí, další nahrávky představovaly zbylé možné kombinace konvergence či nekonvergence těchto tří rysů, přičemž obsahová konvergence spočívala v tom, že se kanadský mluvčí přizpůsobil tomu, že Britové nebudou o kanadském systému nic vědět. Britští mluvčí měli za úkol ohodnotit každou nahrávku na pěti devítistupňových škálách týkajících se: a) efektivity projevu mluvčího, b) snahy mluvčího akomodovat se k posluchačům, c) toho, nakolik by byli ochotni s mluvčím po vyslechnutí kooperovat, d) toho, nakolik pozitivní pohled měl mluvčí na posluchače, e) toho, nakolik se jim mluvčí zdál sympatický. Výsledným zjištěním bylo, že nejlépe byl mluvčí hodnocen, pokud konvergoval zároveň v obsahu a tempu řeči, ale přitom nekonvergoval ve výslovnosti. Konvergence na všech třech úrovních byla hodnocena hůře. Jinými slovy, autorům se podařilo ukázat, že mezi mírou konvergence a mírou „přitažlivosti“ mluvčího není přímá úměra. Zároveň autoři poukazují na to, že přílišná konvergence může být hodnocena vysloveně negativně jako povýšená nebo vtíravá, a zároveň, že (do té doby nepříliš zkoumaná) divergence nemusí být nutně ve všech případech hodnocena negativně.

Studie Jitendry Thakerara, Howarda Gilese a Jenny Cheshireové (1982) přinesla v některých věcech významný obrat. Předně se začíná mnohem větší zájem směřovat k divergenci a její explanaci. Autoři studie (na základě Tajfelovy teorie) tvrdí, že lidé mohou být vnímáni dvěma způsoby, jednak jako individuality, a jednak jako představitelné odlišných sociálních skupin. Druhá uvedená možnost pak úzce souvisí s výskytem divergence: „Tím, že divergují a zdůrazňují své vlastní jazyky, dialekty, slangy, diskurzní struktury nebo jen věty či izolovaná slova, mohou členové určité skupiny zdůrazňovat rozdíly mezi sebou a odlišnou skupinou na výrazné a ceněné úrovni své skupinové identity, a to s cílem dosáhnout pozitivní „psycholingvistické osobitosti““ (Thakerar – Giles – Cheshire, 1982, s. 215). V návaznosti na zjištění o optimální míře konvergence (Giles – Smith, 1979) si autoři všimají rovněž toho, že akomodace může být vícerozměrná a že konvergence na určité úrovni může být doplněna divergencí na jiné úrovni. Vedle konvergence a divergence se pak ještě rozlišují řečové zachování (maintenance) a řečová komplementarita. Zachování znamená vlastně nulový posun od svého běžného způsobu mluvy, tj. ani konvergenci, ani divergenci. Komplementarita naopak souvisí s výše uvedeným normativním chováním, objevuje se v situacích s jasně rozlišenými a zároveň komplementárními sociálními rolemi, například v interakcích doktor–pacient, zaměstnavatel–zaměstnanec apod. Autoři tvrdí, že v těchto situacích dochází k tomu, že mluvčí modifikují svou řeč komplementárním způsobem, tj. že vlastně divergují, ale do pozic, které jsou dané určitou normou a které se vzájemně doplňují.

Ve studii jsou rovněž představeny experimenty, které zkoumaly divergenci. Ukázalo se, že v komunikačních situacích, kterých se zúčastnili mluvčí různých statusů (zdravotní sestry rozdělené dle svého vzdělání), jež měly interakci dosáhnout společného cíle (diskutovat a dojít k závěru o otázce, zda má smysl resuscitovat pacienty starší 60 let), nastávala oboustranná divergence: mluvčí s vyšším statutem měly tendenci snižovat tempo řeči a používat méně standardní přízvuk, zatímco mluvčí s vyšším statutem svoje tempo řeči zvyšovaly a používaly standardnější přízvuk. Tím, že se výzkumu zúčastnila Jenny Cheshireová (odborným zaměřením variační sociolingvistka), bylo navíc vyhodnocení experimentu založeno nejen na subjektivních reakcích posluchačů (respektive na technice „gestaltového srovnání“), ale i na vcelku rigorózní variacionistické analýze (konkrétně šlo o míru užívání rázu místo koncového /t/).

Srovnáním těchto výsledků autoři dospěli k velice zajímavému závěru, že totiž mluvčí samotní si často nejsou vědomi posunů, které ve své řeči dělají (Thakerar – Giles – Cheshire, 1982, s. 238). Na tomto základě autoři rozlišili subjektivní a objektivní jazykovou konvergenci/divergenci. Objektivní konvergence/divergence je zjistitelná například variacionistickou analýzou získaných dat, subjektivní konvergence/divergence závisí na přesvědčeních mluvčích, zda se jazykově přibližují k druhým osobám nebo se od nich oddalují. Toto rozlišení je užitečné proto, že autoři tvrdí, že mohou existovat situace, v nichž se mluvčí domnívají, že divergovali, ale ve skutečnosti (objektivně) konvergovali a naopak. Kromě jazykové konvergence/divergence však autoři rozlišují ještě konvergenci/divergenci psychologickou, u které jde vlastně o přesvědčení o míře souladu s druhým. Tyto tři faktory: jazyková konvergence/divergence, její subjektivnost/objektivnost a psychologická konvergence/divergence pak autorům slouží ke kategorizaci různých typů akomodace.

Ve studii Jitendry Thakerara, Howarda Gilese a Jenny Cheshireové se rovněž teorie komunikační akomodace posouvá více prediktivním směrem. Autoři uvádí šest tvrzení, podle kterých by mělo být možné určit, jak se budou účastníci komunikace jazykově chovat. V následujících letech tato tvrzení Giles a další rozpracovávají a jejich pomocí vytváří model komunikační akomodace. K tomu se ještě vrátíme níže.

Do uvažování o komunikační akomodaci v pozdějších letech vstoupila intenzivněji i otázka hyperkorektnosti (srov. Giles – Coupland – Coupland, 1991). Výhradně tomuto tématu se věnuje text Howarda Gilese a Angie Williamsové (1992), který je úvodem k tematickému číslu časopisu *Language and Communication* a snaží se v hrubých obrysech nastínit, jak hyperkorektnost v rámci modelu komunikační akomodace chápat. Především je důležité, že se zde rozlišuje mezi: a) „minutím“ = mluvčí nesprávně identifikoval rysy variety, kterou užívá druhý mluvčí, a konvergoval k nim; b) „přestřelením“ = mluvčí rysy variety, kterou užívá druhý mluvčí, identifikoval správně, avšak jejich použití „přehnal“. Hyperkorektnost tak vlastně můžeme chápat jako nepovedenou snahu o vzestupnou konvergenci.

Obecná teorie komunikační akomodace – současný stav

Od začátku 90. let se intenzivně rozvíjí především zmíněné „satelitní“ teorie určitých specifických typů komunikací. Obecná teorie komunikační akomodace se rozvíjí primárně v přehledových, sumarizujících textech (srov. např. Giles – Coupland – Coupland, 1991; Niedzielski – Giles, 1996; Shepard – Giles – Le Poire, 2001, apod.).

Z výše uvedeného je patrné, že teorie komunikační (dříve řečové) akomodace prošla od začátku 70. let poměrně velkým vývojem. V této části se pokusíme shrnout současný stav bádání, a to na základě textu Cindy Galloisové, Tanii Ogayové a Howarda Gilese (2005). Tento text je jedním z posledních představení teoretického modelu komunikační akomodace a obsahuje soubor prediktivních tvrzení, o nichž jsme mluvili už v souvislosti se studií Jitendry Thakerara, Howarda Gilese a Jenny Cheshireové (1982) výše. Teorie komunikační akomodace je podle této studie postavena na třech základních předpokladech:

1. Komunikační interakce jsou zakotveny v sociohistorickém kontextu.
2. Komunikace znamená jak výměnu referenčních významů, tak vyjednávání osobní a sociální identity.
3. Interagující dosahují informačních a vztahových funkcí komunikace prostřednictvím akomodace svého komunikačního chování k pocítovaným individuálním a skupinovým

Howard Giles a teorie komunikační akomodace

vlastnostem svého komunikačního partnera, a to prostřednictvím jazykových, parajazykových, diskurzivních a nejazykových kroků.

Tyto předpoklady můžeme chápat v podstatě jako explicitní vyjádření toho, co bylo do té doby v teorii komunikační akomodace přítomno spíše implicitně, nebo jen částečně explicitně. Klíčový je však soubor jedenácti prediktivních tvrzení, která jsou na nich vystavěna a jež zde uvádíme v českém překladu a v plném znění (Gallois – Ogay – Giles, 2006, s. 138–142):

1. Mluvčí A má sklon k tomu, aby zaujal meziskupinovou orientaci v interakci s mluvčím B a aby byl motivován k neakomodaci k pocíťovaným skupinovým vlastnostem B, pokud
 - a. existuje výrazná negativní historie mezi skupinami těchto dvou mluvčích *a zároveň*
 - b. A se silně identifikuje s jednou nebo několika málo skupinami a pocíťuje, že vitalita jeho skupiny je nízká, anebo je jeho skupina ohrožena ve srovnání se skupinou mluvčího B *nebo*
 - c. A v nedávné době absolvoval negativní interakci s jiným členem skupiny mluvčího B, kterého považoval za typického pro tuto skupinu.

Zatímco A má sklon k tomu, aby zaujal meziskupinovou orientaci, zároveň však motivován k akomodaci k pocíťovaným skupinovým vlastnostem B, pokud:

- a. A je členem podrázené skupiny, s níž se A identifikuje jen slabě, pocíťuje, že vitalita skupiny je nízká, že jsou meziskupinové hranice otevřené a že jsou meziskupinové vztahy legitimní a stabilní *nebo*
 - b. A je členem dominantní skupiny s vysokou subjektivní vitalitou a pocíťuje, že jsou meziskupinové vztahy legitimní a stabilní *nebo*
 - c. A v nedávné době absolvoval pozitivní interakci s jiným členem skupiny mluvčího B, kterého považoval za typického pro tuto skupinu.
2. Mluvčí A má sklon k tomu, aby zaujal interindividuální orientaci v interakci s mluvčím B a aby byl motivován k akomodaci k pocíťovaným individuálním vlastnostem B, pokud:
 - a. A a B sdílejí pozitivní interindividuální historii *a zároveň*
 - b. A se identifikuje slabě s výraznou skupinou, anebo zde žádné výrazné skupiny neexistují.

Zatímco mluvčí A má sklon k tomu, aby zaujal interindividuální orientaci a aby byl motivován k neakomodaci k pocíťovaným individuálním vlastnostem B, pokud:

- a. A a B sdílejí negativní interindividuální historii.
3. Pokud A pocíťuje, že je v interakci zásadní osobní identita mluvčích, je psychologická akomodace A směřována k pocíťovaným osobním vlastnostem B, *zatímco* pokud A pocíťuje, že je v interakci zásadní sociální identita mluvčích, je psychologická akomodace A směřována k pocíťovaným skupinovým vlastnostem B.
 4. Pokud má A meziskupinovou orientaci, je pravděpodobné, že bude na chování člena odlišné skupiny nahlížet prostřednictvím striktnější a restriktivnější normy a naopak na chování člena své skupiny nahlížet prostřednictvím volnější a tolerantnější normy, *avšak* pokud má A interindividuální orientaci, je pravděpodobné, že bude na členy i nečleny své skupiny nahlížet prostřednictvím podobných norem.
 5. Pokud v interakci pro mluvčího A převládají emocionální motivy a A pocíťuje potřebu asimilace, je pravděpodobné, že se A psychologicky akomoduje i za cenu horšího porozumění. *Avšak* pokud v interakci pro mluvčího A převládají emocionální motivy a A pocíťuje

© 2012/1-2

- potřebu diferenciaci, je pravděpodobné, že se A psychologicky neakomoduje i za cenu horšího porozumění.
6. Pokud v interakci pro mluvčího A převládají kognitivní motivy a A cítí, že porozumění by bylo ulehčeno prostřednictvím zvýšení podobnosti s mluvčím B, je pravděpodobné, že A psychologicky akomoduje i za cenu oslabení své identity. *Avšak* pokud v interakci pro mluvčího A převládají kognitivní motivy a A cítí, že porozumění by bylo ulehčeno prostřednictvím odlišení se od mluvčího B, je pravděpodobné, že A psychologicky neakomoduje i za cenu oslabení své identity.
 7. Ve statusově stresové situaci se A pravděpodobně bude psychologicky akomodovat k sociolingvistickým charakteristikám a chování dominantní skupiny.
 8. Pokud mluvčí B akomoduje k příjemci A, je pravděpodobné, že A bude jeho chování a jeho samotného interpretovat pozitivně, zvláště když
 - a. A připisuje jednání B dobrý záměr *nebo*
 - b. B je členem skupiny, kam patří A.
 9. Pokud mluvčí B neakomoduje k posluchači A, je pravděpodobné, že A bude jeho chování a jeho samotného interpretovat negativně, zvláště když
 - a. A připisuje jednání B špatný záměr *nebo*
 - b. B je členem výrazně odlišné skupiny než A.
 10. Pokud A hodnotí B v interakci pozitivně, je pravděpodobné, že A má dobré záměry, co se týče
 - a. interindividuálních interakcí s B jako s jedincem či jako se členem stejné skupiny;
 - b. interakcí s dalšími členy skupiny, kam patří B, pokud A chápe B jako typického člena této skupiny.

Avšak pokud A hodnotí chování B pozitivně, je pravděpodobné, že A si uchová své původní záměry, co se týče skupiny, kam patří B, i tehdy, pokud A považuje B za atypického člena této skupiny.
 11. Pokud A hodnotí B v interakci negativně, je pravděpodobné, že A má špatné záměry, co se týče
 - a. interindividuálních interakcí s B jako s jedincem;
 - b. interakcí s dalšími členy skupiny, kam patří B, zvláště pokud A chápe B jako typického člena této skupiny.

Avšak pokud A hodnotí chování B negativně, je pravděpodobné, že A si uchová své původní záměry, co se týče skupiny, kam patří B, i tehdy, pokud A považuje B za atypického člena této skupiny.

Současný model obecné komunikační akomodace stojí právě na těchto tvrzeních. Ta mohou být a jsou dále specifikována na základě upřesnění komunikační situace (srov. výše vyjmenované „satelitní“ teorie). V konkrétních specifikacích pak mohou být aplikována i na komunikační praxi, například mohou být využita při snaze o zlepšování komunikace s menšinovými skupinami či se staršími lidmi (srovnej opět překlad studie Valerie Barkerové, Howarda Gilese a Jakea Harwooda v tomto čísle). Nejzávažnější výhodou tohoto modelu je však jeho široká testovatelnost a zároveň jeho prediktivnost.

Howard Giles a teorie komunikační akomodace

Závěrem

V tomto textu jsme ve stručnosti představili americko-velšského sociálního psychologa Howarda Gilese a jeho obecnou teorii komunikační akomodace. Tato teorie od svého vzniku prošla poměrně velkým vývojem a v současnosti je ji možno chápat jako ucelenou, na empirických datech postavenou, prediktivní a zároveň potenciálně falzifikovatelnou teorii toho, jak spolu komunikují lidé patřící do různých skupin. Je třeba doufat, že v budoucnu k tomuto přehledovému textu v české lingvistice přibudou práce další, a to zejména hlubší a kritičtější.

Literatura:

BOURHIS, Richard Y. (1991): Organizational communication and accommodation: Toward some conceptual and empirical links. In: Howard Giles – Justine Coupland – Nikolas Coupland (eds.), *Contexts of Accommodation*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 270–303.

BYRNE, Donn E. (1971): *The Attraction Paradigm*. London – New York, NY: Academic Press.

GALLOIS, Cindy – CALLAN, Victor J. (1991): Interethnic accommodation: The role of norms. In: Howard Giles – Justine Coupland – Nikolas Coupland (eds.), *Contexts of Accommodation*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 245–269.

GALLOIS, Cindy – OGAY, Tania – GILES, Howard (2005): Communication accommodation theory. A look back and ahead. In: William B. Gudykunst (ed.), *Theorizing about Intercultural Communication*. Thousand Oaks, CA: Sage, s. 121–148.

GILES, Howard (1973): Accent mobility: A model and some data. *Anthropological Linguistics*, 15, s. 87–105.

GILES, Howard (1978): Linguistic differentiation between ethnic groups. In: Henri Tajfel (ed.), *Differentiation between Social Groups*. London – New York, NY: Academic Press, s. 361–393.

GILES, Howard – COUPLAND, Justine – COUPLAND, Nikolas (1991): Accommodation theory: Communication, context and consequence. In: Howard Giles – Justine Coupland – Nikolas Coupland (eds.), *Contexts of Accommodation*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1–68.

GILES, Howard – JOHNSON, Patricia (1987): Ethnolinguistic identity theory: A social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language*, 68, s. 69–99.

GILES, Howard – POWESLAND, Peter F. (1975): A social psychological model of speech diversity. In: Howard Giles – Peter F. Powesland, *Speech Style and Social Evaluation*. London – New York, NY: Academic Press, s. 154–181.

GILES, Howard – SMITH, Philip (1979): Accommodation theory: Optimal levels of convergence. In: Howard Giles – Robert N. St. Clair (eds.), *Language and Social Psychology*. Oxford: Blackwell Publishing, s. 45–65.

GILES, Howard – TAYLOR, Donald M. – BOURHIS, Richard Y. (1973): Towards a theory of interpersonal accommodation through language. Some Canadian data. *Language in Society*, 2, s. 177–192.

GILES, Howard – WATSON, Bernadette (2008): Intercultural and intergroup communication. In: Wolfgang Donsbach (ed.), *The International Encyclopaedia of Communication*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

GILES, Howard – WILLIAMS, Angie (1992): Accommodating hypercorrection: A communication model. *Language and Communication*, 12(3–4), s. 343–356.

© 2012/1-2

- HEIDER, Fritz (1958): *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York, NY: Wiley.
- LABOV, William (1972): *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- MILROY, Lesley – GORDON, Matt (2003): *Sociolinguistics: Method and Interpretation*. Oxford: Blackwell Publishing.
- MÚCSKOVÁ, Gabriela (2008): Akomodácia v podmienkach bivarietnej jazykovej komunikácie. In: Sibyla Mislovičová (ed.), *Jazyk a jazykoveda v pohybe*. Bratislava: Veda, s. 176–188.
- NIEDZIELSKI, Nancy – GILES, Howard (1996): Linguistic accommodation. In: Hans Goebel – Peter H. Nelde – Zdeněk Starý – W. Wölck (eds.), *Contact Linguistics: An International Handbook of Contemporary Research*. Berlin – New York, NY: Mouton de Gruyter, s. 332–342.
- SHEPARD, Carolyn A. – GILES, Howard – LE POIRE, Beth A. (2001): Accommodation theory 25 years on. In: W. Peter Robinson – Howard Giles (eds.), *The New Handbook of Language and Social Psychology*. Chichester: John Wiley and Sons, s. 33–56.
- SIMARD, Lise – TAYLOR, Donald M. – GILES, Howard (1976): Attribution processes and interpersonal accommodation in a bilingual setting. *Language and Speech*, 19, s. 374–387.
- SLOBODA, Marián (2005): Od aspektov bilingválnej komunikácie k jazykovej asimilácii a retencii: prípadová štúdia slovenskej rodiny v Česku. *Slovenská reč*, 70, s. 338–354.
- TAJFEL, Henri (1974): *Intergroup Behaviour, Social Comparison and Social Change*. Ann Arbor, MI: University of Michigan.
- THAKERAR, Jitendra N. – GILES, Howard – CHESHIRE, Jenny (1982): Psychological and linguistic parameters of speech accommodation theory. In: Colin Fraser – Klaus R. Scherer (eds.), *Advances in the Social Psychology of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 205–255.